

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДИТИНИ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Лубенець І. Г.

Проблема забезпечення безпеки дитини, яка перебуває в онлайн-середовищі, сьогодні є надзвичайно актуальною і зумовлює необхідність вирішення питань, пов'язаних з упорядкуванням інформаційного простору країни, зокрема шляхом запровадження ефективної моделі правового регулювання в цій сфері. Метою статті є вивчення міжнародних стандартів щодо забезпечення безпеки дитини в цифровому середовищі з перспективою гармонізації вітчизняного законодавства на шляху до євроінтеграції. У статті проаналізовані основні міжнародно-правові акти стосовно запобігання правопорушенням в онлайн-середовищі, охорони прав і свобод інтернет-користувачів, зокрема, дітей. Розглянуті пріоритетні напрямки розвитку прав дітей Європейського Союзу та Ради Європи на найближчі роки.

В роботі наголошується на значній увазі з боку Ради Європи до питань захисту та реалізації прав й основних свобод людини, у тому числі дитини. Зокрема, у нормативно-правових актах Ради Європи вказується, що діти та молодь мають право на особливий захист і першочергову допомогу при перебуванні в Інтернеті. Також вони мають право на відповідну освіту, щоб захистити себе від Інтернет-загроз та повинні бути під особливим захистом від перепон до свого фізичного, психічного й морального благополуччя, у тому числі від сексуальної експлуатації, домагання та поруги в Інтернеті й інших форм правопорушень в цифровому середовищі. У міжнародних нормативних актах наголошується на необхідності активного проведення профілактичної роботи та прийнятті запобіжних заходів, орієнтованих на сім'ю, навчальні заклади, культурні установи, громадські організації і приватний сектор.

Автор пропонує звернути увагу на стратегію кращого Інтернету для дітей (BIK+), яка покликана забезпечити захист, повагу та повноваження дітей в Інтернеті в новому цифровому десятилітті відповідно до Європейських цифрових принципів. Спираючись на міжнародні напрацювання у сфері забезпечення безпеки дитини в цифровому середовищі, у статті зазначається, що вони можуть слугувати критерієм для подальшого реформування вітчизняного законодавства.

Ключові слова: діти, Інтернет, контент, онлайн-ризик, порнографія, стратегія, цифрове середовище.

Lubenets I. H. International standards for ensuring child safety in the digital environment and prospects for their use in Ukraine

The issue of ensuring the safety of a child in the online environment is extremely relevant today and necessitates the need to address the issues related to the streamlining of the country's information space, in particular by introducing an effective model of legal regulation in this area. The purpose of the article is to study international standards for ensuring child safety in the digital environment with the prospect of harmonizing national legislation on the way to European integration. The article analyzes the main international legal acts on the prevention of offenses in the online environment, protection of the rights and freedoms of Internet users, including children. The priority directions of development of children's rights of the European Union and the Council of Europe for the coming years are considered.

The paper emphasizes the considerable attention of the Council of Europe to the protection and realization of human rights and fundamental freedoms, including children's rights. In particular, the regulations of the Council of Europe state that children and young people have the right to special protection and priority assistance when using the Internet. They also have the right to appropriate education to protect themselves from online threats and should be under special protection from obstacles to their physical, mental and moral well-being, including sexual exploitation, harassment and abuse on the Internet and other forms of abuse in the digital environment. International normative acts emphasize the need for active preventive work and the adoption of preventive measures aimed at families, educational institutions, cultural institutions, public organizations and the private sector.

The author suggests paying attention to the strategy of a better Internet for children (BIK+), which aims to ensure the protection, respect and empowerment of children on

the Internet in the new digital decade in accordance with the European Digital Principles. Based on international developments in the field of ensuring child safety in the digital environment, the article notes that they can serve as a criterion for further reform of national legislation.

Key words: children, Internet, content, online risks, pornography, strategy, digital environment.

Постановка проблеми та її актуальність.

Кількість користувачів Інтернету в світі, за даними Internet World Stats (IWS), становить 5,4 млрд. люд. при населенні 7,9 млрд. люд. [1]. Фактично сформувалося світове цифрове середовище, яке відкриває для сучасної людини величезні нові можливості для розвитку творчих здібностей особистості, ведення бізнесу, проведення наукових досліджень, спілкування тощо. Офіційна статистика щодо кількості дітей в Інтернеті відсутня, але згідно з даними різних досліджень найбільш активними інтернет-користувачами є молодь, особливо підлітки [2, с. 82; 3]. З одного боку, цифрове середовище забезпечує дітям можливість навчатись, спілкуватись, розважатись, а з іншого, виступає джерелом підвищеного ризику зіткнення з деякими загрозами віртуального світу: від кібернасильства та шахрайства до сексуальної експлуатації та схиляння до самогубства.

В таких умовах забезпечення безпеки дитини під час перебування у цифровому середовищі стає однією з важливих та актуальних потреб сучасності та зумовлює необхідність вирішення питань, пов'язаних з упорядкуванням цифрового простору, зокрема шляхом запровадження ефективної моделі правового регулювання в цій сфері. Отже, дослідження міжнародних стандартів у цій сфері допоможе визначити шляхи вдосконалення вітчизняного законодавства стосовно безпеки дитини в цифровому середовищі та зробити ще один крок на шляху до євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед широкого діапазону праць у зазначеній сфері слід виділити наукові доробки Барікової А.А. [4], Золотар О.О. [5], Пазюка А.В. [6], Радзієвської О.Г. [7], Стешенка В.М. [8], Ткачука Т.Ю. [9] та ін., в яких підтверджується особлива значимість у сучасному інформаційному суспільстві прав людини (як офлайн, так і онлайн), які визнані на міжнародно-правовому рівні. Ці наукові роботи дали змогу дослідити теоретичні аспекти міжнародно-правового забезпечення безпеки людини (у тому числі дитини) в цифровому середовищі.

Метою цієї статті є вивчення міжнародних стандартів щодо забезпечення безпеки дитини в циф-

ровому середовищі з метою гармонізації вітчизняного законодавства на шляху до євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи міжнародно-правові стандарти у вищезгаданій сфері, необхідно пам'ятати про особливий статус дитини, який передбачає забезпечення спеціального захисту дитини та першочергове надання допомоги, що закріплено у *Декларації прав дитини* від 20.11.1959 [10].

З появою Інтернету, нових суспільних онлайн-відносин постала необхідність у їх регулюванні, охороні прав інтернет-користувачів та узгодженості дій світового співтовариства, що зумовило прийняття низки міжнародно-правових актів, які ми розглянемо нижче. Відповідно до п. 8 *Окінавської хартії інформаційного суспільства* [11] від 22.07.2000 р. «зусилля міжнародного співтовариства, спрямовані на розвиток глобального інформаційного суспільства, повинні супроводжуватися погодженими діями по створенню безпечного і вільного від злочинності кіберпростору», «...боротьбу зі злочинністю у комп'ютерній сфері».

У преамбулі «*Конвенції про кіберзлочинність*» («*Будапештська конвенція*») [12] від 23.11.2001 р. зазначається, що «*Держави-члени Ради Європи та інші Держави, які підписали цю Конвенцію:*

1) впевнені у першочерговій необхідності спільної кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства від кіберзлочинності, між іншим, шляхом створення відповідного законодавства і налагодження міжнародного співробітництва;

2) стурбовані ризиком того, що комп'ютерні мережі та електронна інформація може також використовуватися для здійснення кримінальних правопорушень...».

Також Конвенція накладає на держави-учасниці обов'язок вживати такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності відповідно до її внутрішнього законодавства за правопорушення, пов'язані з комп'ютерами (шахрайство (ст. 8), дитяча порнографія (ст. 9) та ін.).

Ч. 1 ст. 6 *Додаткового протоколу до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи* (ратифіковано 21.07.2006) [13], вимагає від держав-учасниць криміналізації умисного розповсюдження або іншим чином надання громадськості доступу через комп'ютерні системи до

матеріалу, який заперечує, значно мінімізує, схвалює або виправдовує дії, які є геноцидом або злочинами проти людства. Однак кожна держава-учасниця залишає за собою право не застосовувати цю норму повністю або частково.

Наразі ст. 300 Кримінального Кодексу України (ККУ) «Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію» не охоплює вищеперелічені дії. Отже, з метою імплементації ч. 1 ст. 6 Додаткового протоколу до Конвенції про кіберзлочинність та зважаючи на розв'язану росією війну проти України, яка ведеться також й у кіберпросторі, постає необхідність у криміналізації умисного розповсюдження або іншим чином надання громадськості доступу через комп'ютерні системи (інші комунікаційні технології) до матеріалу, який заперечує, значно мінімізує, схвалює або виправдовує дії, які є геноцидом або злочинами проти людства (шляхом доповнення діючої статті або прийняття додаткової). Одночасно з цією з метою вважаємо за необхідне доповнити диспозиції ст. 436 ККУ «Пропаганда війни» та ст. 436-2 ККУ «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» [14] словами «у тому числі в цифровому середовищі».

Щодо роботи міжнародних інституцій у напрямку забезпечення захисту людини (у тому числі й дитини) в цифровому середовищі, то слід сказати, що одним із найперших міжнародних заходів, присвячених цій проблемі, став Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства, який відбувся в Женеві в 2003 році та отримав широке схвалення на Туніській зустрічі в 2005 році. В межах цього Саміту держави-учасниці взяли на себе зобов'язання *забезпечити дотримання прав дітей, а також їх захист та благополуччя під час розробки додатків і використання інформаційно-комунікаційних технологій та надання відповідних послуг* (п. 11 Женевської декларації принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті») [15].

У Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства («Ланцаротська конвенція») [16] від 25.10.2007 зазначається, що «кожна дитина має право на такі заходи захисту з боку її сім'ї, суспільства та держави, яких потребує її статус неповнолітньої особи; всі форми сексуального насильства стосовно дітей, у тому числі

діяння, які вчинюються за кордоном, є руйнівними для дитячого здоров'я та психосоціального розвитку».

Ст. 6 Конвенції присвячена освіті для дітей, де зазначено: «Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення отримання дітьми протягом дошкільної та загальної середньої освіти інформації про ризик сексуальної експлуатації та сексуального насильства.... ..звертає особливу увагу на випадки ризику, особливо ті, які містять використання нових інформаційно-комунікаційних технологій».

Також Конвенція наголошує на необхідності контролю за рекламною «продукцією», щоб уникнути негативного впливу на дитину, пропаганди правопорушенням в даній сфері. «Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для запобігання розповсюдженню матеріалів, що рекламують установлені відповідно до цієї Конвенції правопорушення, або для заборони їх» (ст. 8). І навпаки, закликає заохочувати ЗМІ «висвітлювати належну інформацію стосовно всіх аспектів сексуальної експлуатації та сексуального насильства стосовно дітей з належною повагою до незалежності засобів масової інформації та свободи слова» (п. 3 ст. 9) [16].

У Конвенції зазначається про необхідність забезпечення з боку держави координації та співробітництва «на національному або місцевому рівнях між різними установами, відповідальними за захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, запобігання цим явищам та боротьбу з ними, зокрема в галузях освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг, правоохоронних та судових органах» (ст. 10).

Слід вказати, що глава VI Конвенції присвячена окремим кримінальним правопорушенням: сексуальному насильству, правопорушенням, що стосуються дитячої проституції, порнографії, домагання, розбещення тощо [16].

Незважаючи на те, що Конвенція ратифікована Україною ще у 2012 р., лише в лютому 2021 року було криміналізоване домагання дитини в сексуальних цілях, в тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій (ст. 156-1 Кримінального кодексу України), а також одержання доступу до дитячої порнографії (ст. 301-1 ККУ) та проведення видовищного заходу сексуального характеру, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, за участю неповнолітньої особи (ст. 301-2 ККУ) [17].

До речі, за 9 місяців поточного року за цими статтями було обліковано 11, 950 та 1 кримінальне правопорушення відповідно (для порівняння: за 7 місяців таких справ було 8, 753 та 0 відповідно) [18]. На жаль, порівняти вказаний звітний період поточного року з минулорічним неможливо у зв'язку з відсутністю офіційної статистики за цими статтями у 2021 р. Невелика кількість облікованих справ за статтями 156-1 та 301-2 ККУ зовсім не свідчить про те, що такі злочини не скоювались. На наш погляд, це пояснюється великою латентністю щодо таких правопорушень, необізнаністю населення про те, що такі діяння є кримінально караними, важкістю їх виявлення, розслідування та доведення тощо. Тому, можливо, доцільним буде здійснення широкої популяризації серед населення (особливо неповнолітніх) інформації про криміналізацію вищевказаних діянь, а також розроблення науково-практичного коментаря до нових статей, що було б корисно практичним працівникам правоохоронних органів при здійсненні кваліфікації вищевказаних діянь.

Одним із основних профільних документів Європейського Союзу, який містить норми щодо боротьби із сексуальною експлуатацією та сексуальним насильством стосовно дітей, є *Директива ЄС 2011/93/ЄС щодо протидії сексуальному насильству та сексуальній експлуатації дітей та дитячій порнографії* [19]. У п. 3 преамбули зазначається, що «*Дитяча порнографія, ... та інші особливо серйозні форми сексуального насильства та сексуальної експлуатації дітей зростає та поширюється завдяки використанню нових технологій та Інтернету*». Відповідно, п. 6 серйозні кримінальні правопорушення на сексуальному ґрунті «*вимагають комплексного підходу, який охоплює судове переслідування правопорушників, захист дітей-жертв і запобігання цьому явищу*». Щодо діяльності правоохоронних органів стосовно розслідування таких правопорушень в Директиві зазначається, що «*Особам, відповідальним за розслідування та судове переслідування правопорушень мають бути доступні ефективні інструменти розслідування. У відповідних випадках і відповідно до національного законодавства такі інструменти також повинні включати можливість для правоохоронних органів використовувати приховану особу в Інтернеті*» (п. 27).

Статтями 3-6 вищезгаданої Директиви ЄС визначені злочини стосовно дітей на сексуальному підґрунті, у тому числі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (зокрема, схи-

ляння дитини до сексуальних дій; примушування до статевих стосунків, у тому числі з третіми особами; спонукання або вербування дитини до участі в порнографічних виставах; правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією, домагання дитини тощо).

Заслуговує на увагу ст. 25 Директиви «Заходи проти веб-сайтів, що містять або поширюють дитячу порнографію», яка напряду передбачає обов'язок держав-членів ЄС негайного «*видалення веб-сторінок, що містять або розповсюджують дитячу порнографію, розміщених на їхній території, і прагнути домогтися видалення таких сторінок, розміщених за межами їхньої території*» (ч. 1 ст. 25). Також держави-члени повинні вживати заходів для *блокування доступу до веб-сторінок, що містять або поширюють дитячу порнографію серед користувачів Інтернету на своїй території*. Блокування має здійснюватись за прозорими процедурами, бути необхідним і пропорційним, відповідальні органи мають інформувати користувачів щодо причин обмежень доступу до сайтів, забезпечується можливість судового оскарження заходів (ч. 2 ст. 25) [19].

В межах Тринадцятого Конгресу Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та кримінального правосуддя було прийнято *Дохійську Декларацію про включення питань запобігання злочинності та кримінального правосуддя* [20]. У п. 9 Декларації зазначено, що учасники Тринадцятого конгресу зібрались, щоб «*випробувати конкретні заходи, спрямовані на створення захищеного і стійкого кіберсередовища, попереджати і припиняти злочинну діяльність, здійснювану за допомогою Інтернету, приділяючи особливу увагу ... захисту дітей від експлуатації та наруги через Інтернет, зміцнювати співробітництво між правоохоронними органами на національному та міжнародному рівнях*».

Учасники наголошують на необхідності «*активніше проводити профілактичну роботу і приймати профілактичні заходи, орієнтовані на сім'ю, навчальні заклади, релігійні та культурні установи, громадські організації і приватний сектор, з метою використання в повній мірі їх потенціалу для ліквідації корінних соціально-економічних причин злочинності* (пп. «с» п. 10).

Значну увагу захисту та реалізації прав й основних свобод людини в Інтернеті приділяє Рада Європи, членом якої Україна є з 1995 року. Зокрема, у 2011 році Комітет Міністрів Ради

Європи в *Декларації про принципи управління Інтернетом* підкреслив своє бачення Інтернету, орієнтованого на людину й побудованого на засадах поваги до прав людини [21]. У 2012 році Комітет Міністрів Ради Європи створив Комітет експертів із прав Інтернет-користувачів, завданням якого стало *«не створення нових прав людини, а дослідження можливості застосування вже існуючих прав до Інтернету»* [22].

Цей базовий стандарт на міжнародному рівні закріплений у вищезгаданій Декларації та у Резолюції «Захист свободи слова та інформації в Інтернет та онлайн ЗМІ» 1877 (2012) Парламентської Асамблеї Ради Європи [21; 22]. Також Асамблея закликає країни-учасниць *запровадити відповідальність посередників ЗМІ на базі ІКТ за незаконний контент*, якщо вони є авторами цього контенту, або *зобов'язати видаляти незаконний контент*, розміщений сторонніми особами, особливо стосовно дитячій порнографії та контенту, який підбурює до расизму та ксенофобії, ненависті, насильства чи тероризму (п. 11.5).

У 2014 році Комітет Міністрів Ради Європи прийняв Рекомендації CM/Rec (2014) 6 щодо *Посібника з прав людини для Інтернет-користувачів*, де наголошується, що діти та молодь мають право на особливий захист і допомогу при користуванні Інтернетом (тобто мають право на освіту, навчання (відповідно віку) безпечному користуванню Інтернетом) [23, с. 12]. Отже, основний меседж посібника такий: *права та основоположні свободи людини (у тому числі дитини) діють однаковою мірою офлайн та онлайн*.

Комітет Міністрів Ради Європи постійно працює у напрямку забезпечення прав та основних свобод людини, у тому числі дитини під час використання Інтернету. У 2018 р. Комітет Міністрів РЕ видає *Рекомендації про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі CM/Rec (2018)7 [24]* («*Керівні принципи поваги, захисту та реалізації права дитини в цифровому середовищі*»), де наголошено, що принципами дотримання, реалізації та захисту прав дитини в цифровому середовищі державами-членами Ради Європи, є:

забезпечення кожній дитині всіх прав, закріплених в Конвенції ООН про права дитини, в Конвенції про захист прав людини та основних свобод та їх протоколи;

дотримання обов'язків та зобов'язань, взятих в рамках інших відповідних міжнародних та європейських конвенцій також у контексті використання Інтернету, таких як: Європейська

соціальна хартія, Конвенція про кіберзлочинність та Додатковий протокол до неї, Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Конвенція про запобігання та протидію насильству проти жінок та насильству в сім'ї; Стратегія Ради Європи про права дитини (на 2016-2021 роки), де одним з п'яти пріоритетних напрямів для гарантування прав дитини визначені права дитини в цифровому середовищі, а також Стратегія управління Інтернетом Ради Європи (на 2016-2019 роки), в якій зазначається, що Інтернет повинен бути безпечним, надійним, відкритим та сприятливим середовищем для всіх, включаючи дітей.

У вищезазначених «Керівних принципах» перелічені основні права дитини, принципи діяльності, заходи щодо дотримання, захисту та їх реалізації в цифровому середовищі. У п. 51 перелічені основні ризики та загрози, пов'язані із цифровим середовищем.

У п. 52 зазначається: *«Пам'ятаючи про швидкість, з якою можуть виникнути нові технології, держави повинні вживати запобіжних заходів, у тому числі регулярно оцінюючи будь-які ризики і шкоду, які вони можуть становити для здоров'я дітей...»* [24].

Відповідно до п. 62 *«державам слід постійно відстежувати, чи перебувають у їхній юрисдикції матеріали про сексуальне насильство над дітьми, і вимагати від правоохоронних органів встановлення баз даних «хеш»¹ з метою прискорення дій щодо виявлення та знаходження дітей, які піддаються сексуальній експлуатації або насильству, та затримання винних»*.

Від держав-учасниць вимагається «забезпечити відповідну правову базу, яка б охоплювала весь спектр незаконних дій, які можуть бути здійснені в цифровому середовищі» (п. 74), «застосовуючи, де це можливо, належні й адекватні профілактичні та відновлювальні підходи, одночасно запобігаючи криміналізації дітей» (п. 75) [24].

Як зазначалось вище, права дитини в цифровому середовищі – один з п'яти пріоритетних напрямів Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016-2021 рр.) і залишатиметься основним завданням нової Стратегії (2022-2027 рр. «Права дитини в дії: від постійного впровадження до спільних інновацій» [25]), підготовленої

¹ «Хеші» – це унікальний цифровий відбиток пальця, призначений цифровим файлам, зокрема тим, які представляють матеріали сексуального насильства над дітьми.

Керівним комітетом Ради Європи з прав дитини 23 лютого 2022 р.

В документі наголошується, що, незважаючи на весь досягнутий прогрес, права дитини все ще порушуються щодня, не в останню чергу через прогалини в правовому захисті дітей, а тим більше через розриви між законодавством і практикою (п. 20) [25].

Інші проблеми, що виникають та вимагають відповіді з боку Ради Європи для надання рекомендацій державам-членам, призвели до включення шостої пріоритетної області прав дітей у кризових і надзвичайних ситуаціях, щоб охопити такі питання, як доступ до здорового навколишнього середовища та вжиття заходів для боротьби зі зміною клімату, правом на захист у зонах конфлікту, міграцією чи примусовим переміщенням або впливом кризи громадського здоров'я на права дитини (п. 25).

В умовах війни в Україні 6-й пріоритетний напрямок набуває особливої актуальності, насамперед стосовно моніторингу порушених прав дітей під час війни, а також пошуку механізмів захисту дітей в умовах, коли країна-агресор порушує закони та звичаї війни, зокрема залучаючи українських дітей до опосередкованої участі у війні, наприклад, для розвідки військових позицій або фіксування переміщення військової техніки чи коригування вогню тощо. Втягнення дітей до вищенаведеної діяльності російськими військовими в більшості випадків здійснюється в цифровому середовищі: через Telegram, Facebook, месенджери та ін., тому потребує активної запобіжної діяльності з боку батьків, вчителів, правоохоронців тощо.

В межах нашого дослідження передусім заслуговує уваги підрозділ 2.3. вищенаведеної Стратегії на 2022-2027 рр. «Доступ і безпечно використання технологій для всіх дітей», в якому зазначається, що «... Цифрове середовище надає дітям безліч можливостей для реалізації та відстоювання своїх прав як онлайн, так і офлайн, але також наражає їх на ризики заподіяння шкоди, які можуть мати згубний вплив на значну кількість прав людини, гарантованих Конвенцією ООН з прав людини, ЄСПЛ», (п. 35) [25].

У Стратегії РЄ наголошується, що для гарантування прав дитини необхідно «забезпечення того, щоб випадки сексуальної експлуатації дітей та сексуального насильства в Інтернеті повідомлялися, розслідувалися та притягувалися до відповідальності негайно, ефективно та належним чином».

У березні 2021 р. Європейська комісія представила *Стратегію Європейського Союзу щодо прав дитини (2021-2024 рр.)* [26]. В ній, як і у вищезгаданій Стратегії Ради Європи, також сформовано 6 пріоритетних напрямків розвитку прав дітей. В межах нашого дослідження уваги заслуговує п'ятий напрямок – «*Цифрове та інформаційне суспільство: ЄС, де діти можуть безпечно орієнтуватися в цифровому середовищі та використовувати його можливості*». В цьому підрозділі Стратегії ЄС також наголошується, що розвиток цифрового середовища також містить у собі безліч ризиків та загроз, оскільки на сьогодні «*все більше торговців людьми використовують Інтернет-платформи для вербування та експлуатації жертв, причому діти є особливо вразливою цільовою групою*».

Поміж інших Європейська комісія пропонує державам-членам такі кроки:

1) підтримувати акції медіаграмотності як частину освіти, розвивати здатність дітей критично оцінювати онлайн-контент, виявляти дезінформацію та образливі матеріали;

2) підтримувати та сприяти роботі центрів безпечного Інтернету, які співфінансуються ЄС, а також підтримувати дитячі телефони довіри та гарячі лінії у розвитку онлайн-шляхів спілкування.

Європейська комісія запрошує компанії ІКТ:

1) посилити заходи, щоб допомогти подолати шкідливий вміст і невідповідну комерційну комунікацію, наприклад, через прості у використанні звіти та канали блокування або ефективні інструменти перевірки віку;

2) продовжувати намагатися виявляти, повідомляти та видаляти незаконний онлайн-контент, включаючи сексуальне насильство над дітьми, зі своїх платформ і сервісів, якщо така практика є законною.

У контексті стратегії ЄС щодо ефективнішої боротьби проти сексуального насильства над дітьми Комісія висунула пропозицію, щоб дозволити інтернет-провайдерам добровільно повідомляти владі про сексуальне насильство над дітьми та якнайшвидше узаконити таку практику, якщо її ще немає (розд. 5) [26].

Про необхідність правового регулювання та забезпечення безпеки цифрового середовища зазначається й у Повідомленні Європейської Комісії ЄС про цифрове десятиліття Європи («*Цифровий компас 2030 року: європейський підхід до цифрового десятиліття*» [27]), зокрема:

«Цифрові технології та послуги, якими користуються люди, також повинні відповідати існу-

ючій правовій базі та поважати права та цінності європейського підходу. Крім того, безпечно та відкрите цифрове середовище, орієнтоване на людей, має бути легітимним, а також сприяти тому, щоб люди могли здійснювати власні права, такі як право на конфіденційність та захист даних, свободу вираження поглядів, права дітей та права споживачів» (Розділ 4. Цифрове громадянство).

Цифрова участь, розширення можливостей і захист чітко збалансовані в новій *Європейській стратегії кращого Інтернету для дітей (BIK+)* [28]. Нова стратегія кращого Інтернету для дітей (BIK+), прийнята у травні поточного року, покликана забезпечити захист, повагу та повноваження дітей в Інтернеті в новому цифровому десятилітті відповідно до Європейських цифрових принципів. Ця стратегія базується на першій Європейській стратегії кращого Інтернету для дітей (BIK). BIK+, провідна ініціатива Європейського року молоді 2022, що пропонує діяти у трьох пріоритетних напрямках:

1) безпечний цифровий досвід, щоб захистити дітей від шкідливого та незаконного онлайн-контенту, поведінки, контактів і ризиків для юних споживачів, а також покращити їхній стан захищеності при перебуванні в Інтернеті за допомогою безпечного, відповідного віку цифрового середовища, створеного таким чином, щоб поважати найкращі інтереси дітей;

2) розширення цифрових можливостей, щоб усі діти, у тому числі ті, хто перебуває у вразливих ситуаціях, набули необхідних навичок та компетентностей;

3) активна участь, повага до дітей шляхом надання їм права голосу в цифровому середовищі, збільшення кількості заходів за участю дітей, щоб сприяти інноваційному та креативному безпечному цифровому досвіду [28].

Висновки. Забезпечення захисту дітей в цифровому середовищі на сьогодні є актуальним завданням для більшості країн світу. Через стрімкий розвиток технологій і суспільства, а також безмежну (безкордонну) природу Інтернету безпека дітей, які користуються сучасними гаджетами та інформаційно-комунікаційними системами, потребує постійного вдосконалення, гнучкості та адаптації. Зважаючи на наше дослідження сучасних міжнародних стандартів у цій сфері, було з'ясовано, що світове товариство намагається створити безпечно цифрове середовище для дітей і молоді, дотримуючись таких принципів:

1) правове забезпечення захисту дитини в цифровому середовищі повинно ґрунтуватися та дотриманні прав дитини та відповідних обов'язків щодо їх забезпечення, закріплених у Декларації прав дитини, Конвенції ООН про права дитини та інших міжнародних та регіональних документах з прав людини;

2) збереження динамічного балансу між забезпеченням захисту та наданням дітям можливості бути «цифровими громадянами», розуміючи їх як особистість, яка має відповідні навички та знання для відповідального користування Інтернетом;

3) здійснення заходів, спрямованих на запобігання заподіяння шкоди дитині;

4) забезпечення оперативного реагування на кіберправопорушення та підтримку потерпілих, включаючи надання доступу до системи повідомлень про правопорушення та платформ підтримки;

5) забезпечення стійкості до онлайн-ризиків шляхом навчання цифровій грамотності населення, особливо дітей;

6) залучення дітей до участі у розробці, впровадженні та оцінці рішень для забезпечення безпеки дітей в Інтернеті;

7) проведення регулярного оцінювання ризиків та небезпек в цифровому середовищі, зважаючи на швидкість еволюції новітніх технологій та, як наслідок, трансформацію злочинності. Стратегічний розвиток міжнародної та національної політики щодо захисту дітей в Інтернеті слід періодично переглядати та узгоджувати у відповідь на зміни в цифровому середовищі [29].

Саме тому останнє десятиріччя характеризується активною роботою Кабінету Міністрів Ради Європи, ООН, Європейського Союзу зі створення сучасних міжнародних стандартів, де одним із ключових питань є забезпечення безпеки дитини у цифровому середовищі.

Необхідно вказати, що усі зазначені вище міжнародні договори, як універсального характеру, так й укладені в рамках Ради Європи, відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України [30] і ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. [31], згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України і мають юридичну перевагу перед законами України у випадку колізії.

Зазначена норма відображена також у пункті 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 р. № 9 [32].

Окремо необхідно торкнутися питання стосовно чинності в Україні правових норм Європейського Союзу щодо захисту прав дітей та підлітків. Оскільки Україна наразі поки не є членом Євросоюзу, усі правові акти ЄС, у тому числі щодо захисту прав дітей та підлітків, Україна може застосовувати лише як норми, адаптовані у своєму національному законодавстві, на підставі Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що затверджена Законом України від 18 березня 2004 р. [33, с. 57].

Отже, спираючись на міжнародні напрацювання у сфері забезпечення безпеки дитини в цифровому середовищі, слід сказати, що вони можуть слугувати критерієм для подальшого реформування вітчизняного законодавства з метою створення такої правової бази, яка б максимально охоплювала весь спектр незаконних дій стосовно дитини, що можуть бути здійснені в цифровому середовищі.

Література

1. Internet World Stats. 2022. URL: <https://www.internetworldstats.com/europa2.htm> (дата звернення: 21.11.2022).
2. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»: моногр. / О.М. Балакірева, Т.В. Бондар та ін.; наук. ред. О.М. Балакірева; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». Київ: Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с.
3. Савчук Т. Життя дітей в цифровому світі: користь та небезпека (звіт ЮНІСЕФ). Радіо Свобода. 11 грудня 2017. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28910108.html> (дата звернення: 21.11.2022)
4. Барікова А.А. Реалії інформаційного суспільства. *Правова інформатика*. 2014. № 3(43). С. 26-32. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/14baaris.pdf> (дата звернення: 21.11.2022).
5. Золотар О.О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика: монографія. Київ: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. 446 с.
6. Пазюк А.В. Міжнародно-правове регулювання інформаційної сфери (теоретичні і практичні аспекти): дис. докт. юр. наук: 12.00.11; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2015. 467 с.
7. Радзієвська О.Г. Проблеми захисту прав і безпеки дитини в інформаційній сфері: монографія / за заг. ред. В.Г. Пилипчука. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2019. 238 с.
8. Стешенко В.М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір: навч. посіб. Харків: Право, 2019. 392 с.
9. Ткачук Т.Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України: дис. докт. юр. наук. Ужгород, 2019. 487 с.
10. Декларація прав дитини від 20.11.1959, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН. URL: <https://cutt.ly/T1wYe5p> (дата звернення: 21.11.2022).
11. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 22.07.2000 р. URL: <https://cutt.ly/u1wPg5x> (дата звернення: 21.11.2022).
12. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. (ратифіковано Україною 07.09.2005 р.). URL: <https://cutt.ly/11wF055>.
13. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи: Протокол Ради Європи від 28.01.2003 р. (ратифіковано Україною 21.07.2006 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_687#Text (дата звернення: 21.11.2022).
14. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.11.2022).
15. Declaration of Principles Building the Information Society: a global challenge in the new Millennium. Document WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E. 12 December 2003. URL: <https://www.itu.int/net/wsis/docs/geneva/official/dop.html> (дата звернення: 21.11.2022).
16. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007 (Ратифіковано Україною 20.06.2012). № 994-927. URL: <https://cutt.ly/h1wH0ml> (дата звернення: 21.11.2022).
17. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)» від 18 лютого 2021 р. № 1256-IX. URL: <https://cutt.ly/n1wHOAc> (дата звернення: 21.11.2022).
18. Звіт про кримінальні правопорушення за січень-вересень 2022 р. (форма № 1). Офіс Генерального прокурора. URL: <https://cutt.ly/DXcNDND> (дата звернення: 21.11.2022).
19. Consolidated text: Directive 2011/93/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography,

and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA. URL: <https://cutt.ly/P1wAQgy> (дата звернення: 21.11.2022).

20. Тринадцятий конгрес Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та кримінального правосуддя, Доха, 12-19 квітня 2015 року. URL: <https://cutt.ly/l1wAKvA> (дата звернення: 21.11.2022).

21. Declaration by the Committee of Ministers on Internet governance principles. Adopted by the Committee of Ministers on 21 September 2011. URL: <https://cutt.ly/D1wSqNM> (дата звернення: 21.11.2022).

22. Резолюція 1877 (2012) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Захист свободи слова та інформації в Інтернеті та онлайн ЗМІ». URL: <https://cutt.ly/t1wSx6f> (дата звернення: 21.11.2022).

23. Посібник з прав людини для Інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум (Рекомендація CM/Rec(2014)6 Комітету міністрів країнам-членам щодо посібника з прав людини для Інтернет-користувачів – пояснювальний меморандум). Перекладено українською мовою за виданням Recommendation CM/Rec(2014)6 of the Committee of Ministers to member States on a guide to human rights for Internet users – Explanatory Memorandum. Київ : Інжиніринг, 2015. 56 с.

24. Рекомендації Комітету міністрів держав-членам про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі CM/Rec (2018)7: Ухвалено Комітетом Міністрів 4 липня 2018 року на 1321-му засіданні заступників міністрів. URL: <https://cutt.ly/zFRMuxq> (дата звернення: 21.11.2022).

25. Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2022-2027): “Children’s Rights in Action: from continuous implementation to joint innovation”. Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF). 23 February 2022. URL: <https://cutt.ly/n1wS2OI> (дата

звернення: 21.11.2022).

26. EU strategy on the rights of the child. European Commission. Brussels, 24.03.2021. URL: <https://cutt.ly/k1wDuOQ> (дата звернення: 21.11.2022).

27. Цифровий компас 2030 року: європейський підхід до цифрового десятиліття: Повідомлення Європейської комісії від 09.03.2021. URL: <https://cutt.ly/t1wDvCW> (дата звернення: 21.11.2022).

28. A European strategy for a better internet for kids (BIK+). European Commission. 11 May 2022. URL: <https://cutt.ly/sM0chmr> (дата звернення: 21.11.2022).

29. The ITU Guidelines on Child Online Protection / The Digital Regulation Platform. 2021. URL: <https://cutt.ly/i1wDXq2> (дата звернення: 21.11.2022).

30. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://cutt.ly/D1wFw7H> (дата звернення: 21.11.2022).

31. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. URL: <https://cutt.ly/21wHhRP> (дата звернення: 21.11.2022).

32. Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 р. № 9. URL: <https://cutt.ly/c1wFRfo> (дата звернення: 21.11.2022).

33. Стешенко В.М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір : навч. посіб. Харків : Право, 2019. 392 с. URL: <https://cutt.ly/Z1wFhiQ> (дата звернення: 21.11.2022).

Лубенець І. Г.,

кандидат юридичних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності Державного науково-дослідного інституту МВС України